

Üzent a nemzet

NAPLÓTÖREDÉK

1988. február 19.

Elakadt a hangom olvasás közben, le kellett tennem az újságot.

Úgy jártam, mint Kacsó Sándor, akivel vagy tíz évvel ezelőtt interjút szerettem volna készíteni a Magyar Televízióknak. Megjött a stáb a Gutin utcába, reflektorok, kamera, hangmérnök, mindenki a helyén. Sándor bácsi leült az íróasztalához, kényelembe helyezte magát. Bevezetőül a *Brassói Lapok*ról kérdeztem, küzdelmeiről a lap főszerkesztőjeként, s még inkább Erdély vezető magyar publicistájaként a harmincas években a nemzeti megmaradásért, az anyanyelvért, iskoláinkért, a bukaresti hatalom fortélyos elnyomatása, a „nyelviilkolás” — az ő akkori hasonlata — ellen. Meg a bankszindikátussal, köztük magyar bankárokkal vívott csatáiról faggattam a székely kisemberek vagyonszármazékának megmentéséért. Mindeme élményeit láthatóan szívesen és szociológusi tárgyilagossággal idézte fel. De mikor kérdéseim rendjén a második bécsi döntés utáni idők következtek, Kacsó Sándor nagyenyedi élete, az *Erdélyi Gazda* szerkesztése, a magyarság végzetes kiszolgáltatottsága az Antonescu-rendszerben, összerendeztem, sokáig hallgatott. Nagyon mély sebeket érintettem. Akadozva kezdett bele a válaszába. A hangmérnök intett, hogy tagoltabban, összefüggőbben tessék beszélni, így nem tudja rögzíteni. Már nem is volt, amit rögzítsen. Kacsó Sándor hangja elcsuklott, könnyei elferedtek. Restellkedve törölte a szemét:

— Nem megy, flam, majd máskor...

Agyérgörccse volt, azóta... Magyaráztam a stábnak, amelyik olyan hűvös maradt, mint a felvevőgép. Nem értették, hogy mi szakította meg az írói vallomást. Kacsó Sándor a teljes nemzeti árvaságot élte át újra, ami Nagyenyeden a magyarságot körülvette, fojtogatta. Hetven kilométernyire a bécsi határtól, úgy tűnt, örök időkre száműzve a nemzetből.

Pedig akkor, a negyvenes évek elején az *Erdélyi Gazda* szerkesztője látszatra kemény tartással üzenté olvasóinak:

„Ne félj! Ne félj az élettől, a megpróbáltatásoktól, amelyek reád várhatnak. Aki fél, már el is veszítette a maga csatáját, s ha egy nép tagjai közül sokan félnek, az a nép elsodródik...”

Egyéni árvaság is fájdalmas, de a család megmaradt tagjai vigasztalást nyújthatnak. Nemzeti árvaság kibírhatatlan, mert aki oldhatná a szorongást, annak a torkát éppen úgy összeszorítja a félelem és elkeseredés. Kisebbségi sorsunkon tűnődve sokszor gondolok a lengyelekre. Háromfelé tépve élt ez a nemzet, idegen nyelvek fogságába került a lengyelek anyanyelve, s ha úgy adódott, más-más katonai uniformisban egymás ellen vezényelheték az orosz, a német vagy osztrák főhatalom alá hajtott lengyel fiatalokat. A szétszaggatott lengyel nemzet részei között mégsem szakadtak meg a hajszálgyökerek. Közös reménység tartotta össze őket.

Miért volt az, hogy Trianon után sem roppant össze a lengyeleknél is jobban széttépett magyar nemzet? Éltetett a remény mindenkit, hogy véget kell érnie egyszer a megpróbáltatásnak. A második bécsi döntés után ez a titkos bizakodás szakadt meg a dél-erdélyi magyarokban. Kacsó Sándoréknak. Családom egy része délen maradt, a barcasági csángók földjén, Zajzonban. Csak a bécsi határ vonalán, a Feketeügy kökösí hídján, annak a közepén találkozhattunk, nagy időközökben. Tanítónő nagynéném olyankor mind azt sírta,

hogy elsorvad a dél-erdélyi magyarság, lélekben hal meg, mert az anyaország lemondott róla. „A ti magyar éleeteknek az ára a mi halálunk lesz, Gyurika lelkem.” Rögeszmésen ismételte a maga sejtését: a bécsi döntés feltétele az volt, hogy a megvont új határ végleges Erdély közepén. Sorsára maradt az, aki kisebbségbe szakadt. Így értelmezte Észak-Erdély visszacsatolását egy dél-erdélyi magyar tanítónő. Gyakran hallhatott a kölcsönöségi politikáról, az államrezonról, a kiegyezésről vagy éppen diplomáciai csatározásokról, de szívében egyetlen érzés élt, az, hogy a nemzet lemondott róluk, négyszázezer dél-erdélyi magyarról.

— Etuska néni, most mi jött el, az egész erdélyi magyarság halála? — kérdeztem meg tőle 1944 őszén, mikor a Székelyföldön garázdálkodó, gyilkoló Maniu-gárda elől, egy fuvaros szekerébe rejtőzködve a viszonylag biztonságosabb, a háborútól nem annyira felbolygott Zajzonba menekültem.

Különös módon most bizakodóbb volt, mint utoljára a kökösi hidon, akkor két ország közé hullottan:

— Kétmilliónyian vagyunk együtt megint, Gyurika lelkem. Akár egy ország lakossága is kitelne belőlünk. A nemzetnek már legalább annyira szüksége van reánk, mint fordítva.

Csakugyan, lemondhat-e egy nemzet minden ötödik fiáról, öngyilkos révület vagy lélektelen cinizmus nélkül? Ez a bizakodás vigasztalta 1945 után az erdélyi magyarságot, állta útját annak, hogy ne szaladjon neki együttesen a nagyvilágnak — huszonhat esztendő kisebbségi rettenetével a szívében. Etuska néném szerény falusi tanítónő volt csak, de ugyanezt mondták akkor írók, politikusok, a Magyar Népi Szövetség szavahihető vezetői is. A mögük húzódo ügynöki had is — halk hangon ugyan — mintha helyeselte volna a nemzet egységének gondolatát, s egyelőre megelégedett az erdélyi magyarság belső összefogásának szétroncsolásával. Bányai László Budapesten, 1945 augusztusában a Magyarok Világszövetségében a nemzet egységéről szónokolt, de idehaza, a kolozsvári népbíróság ügyészeként minden falusi magyar jegyzőt felakasztatott volna. Míg román háborús bűnöst összesen négyet ítélték halálra, és még a 25 ezer odesszai szovjet polgárt egyetlen nap alatt lemeszároló tábornokoknak is szelíd büntetést szántak, maga Groza miniszterelnök és kommunista igazságügyminisztere, Lucrețiu Pătrășcanu járta ki nekik a kegyelmet a királynál, addig az erdélyi magyar „háborús bűnösök” listája újságoldalakat tett ki.

Erdélyi magyar vezetők — bízva a nemzet józanságában és felelősségérzetében — nem Budapesttől féltették a nemzet egységét, hanem Bukarest fondorlataitól vagy nyílt tiltásától. Petru Groza ugyan a távoli jövőre vámuniót ígértett Románia és Magyarország között, meg légiesített határokat, szabad átjárást, és mondta sűrűn ezt az ígét egészen a békekötésig, amikor is hirtelen benne szakadtak az efféle jóvendőlések, de a nagy ámitás hónapjaiban is kíméletlenül lelőtték azt, aki engedély nélkül megpróbálta átlépni a magyar—román határt. Az útlevél pedig elérhetetlen volt egyszerű halandónak...

Kacsó Sándor jaidult fel elsőnek, szinte könyörögve: ne vágják le a testről a kart, a magyar nemzet egészéről az erdélyi magyarságot, mert a lemetszett, halott testrészt alkalmatlanná válik arra, hogy megszorítsa a románság baráti jobbját. Félszeg, kisebbségi érvelés volt ez így, nem a nemzet természetes joga a maga lelki egységéhez, de mégis tiltakozásnak számított és bátorság kellett hozzá. Kurkó Gyárfás határozottabb: „Nemzetiség vagyunk, de tartozunk egy testhez, amelyet sohasem tagadtunk és nem tagadhatunk meg.” (*Népi Egység*, 1945. december 29.)

Két esztendeje, hogy leiltottak a pályáról, a *Népi Egység* évfolyamait búvárlom, könnyen felidézhetem az immár ismeretlenségbe borult sorsváltást, az 1945 körüli éveket Erdélyben. A brassói napilap-egynemely híradása meghökkent, s mint villámfény világítja meg vissza az időbe sorsunkat. 1945 novemberében Kurkó Gyárfás, a Magyar Népi Szövetség országos elnöke meghívást kapott Budapestre. Vendéglátója a Magyar Kommunista Párt volt. Rákosiék azonban nem azért kérték a magyar fővárosba — miként ez termé-

szetes lett volna —, hogy az erdélyi magyarság sorsáról tőle, a jogvédő harcok következetes vezetőjétől tájékozódjanak a nemzetiégi kérdés állásáról Erdélyben, hanem Kurkót a kommunista párt választási gyűlésén léptették fel a Sportszarnokban. Az anyaország legnagyobb lehetőségekkel rendelkező pártja — hiszen Moszkva útján Rákosiék befolyásolhatták volna az erdélyi eseményeket — nem segítséget kívánt nyújtani, hanem segítséget kért a Magyar Népi Szövetségtől: nyugtassa meg a magyar közvéleményt a román kommunisták tisztes szándékairól, Groza ígéreteinek komolyságáról, mivel ez szavazatokat szerezhet a Magyar Kommunista Pártnak. Rákosiék ismerték a közvélemény akkori felfogását a nemzet egységéről. A választási gyűlésen beszédet mondott Rákosi Mátyás, majd Rajk László zártá le a szónokok sorát. Ki ne tudta volna róla Erdélyben, hogy székelyföldi származású, egyik idősebb kollégám, Szász István közös diákszálláson élt vele Franciaországban, megírta róla 1945 után, hogy francia földön is hűséget mutatott a székelység iránt. Várható lett volna tőle, hogy hangsúlyozza, vagy legalábbis megemlíti a magyar kommunisták felelősségét az ismét elszakított erdélyi magyarság sorsáért. Ehelyett azonban Rajk biztosította „a román demokrata erőket”, vagyis a bukaresti kommunistákat, akik minden rést kiharcoltak a magyar jogok csorbítására, hogy „hiába mesterkedik a magyarországi reakció, soha többé nem kell majd a határait megerősíteni.” (*Népi Egység*, 1945. november 8.) Tette pedig ezt a kijelentést a magyar népi demokrácia, az egész nemzet nevében.

Először a történelemben!

Rajk Lászlót küldi el pártja a Román Munkáspárt alakuló kongresszusára Bukarestbe, 1948 február végén. Közép-Kelet-Európában első között a Román Kommunista Párt nyelje el a szociáldemokrata „testvérpártot”. Rajk a Magyar Kommunista Párt és saját jövőendő hóhéra, Rákosi Mátyás főtitkár nevében mondott köszöntőt. Megint alkalom kínálkozott volna arra, hogy biztató üzenetet küldjön az erdélyi magyarságnak. Ezt mondotta: „A szomszédos országok területén élő magyar nemzetiségű lakosság már nem azt a szerepet tölti be, hogy a Balkán és a Duna-völgye úgynevezett puszkaporos hordójánál a kanócot tartsa vagy gyűjtogassa, hanem építője a közös ügynek, harcosa a demokratikus népek nagy, közös békefrontjának az imperialisták frontjával szemben.” (*Népi Egység*, 1948. február 26.)

Erdély szülőlté, a nemzet nevében szóló kommunista Rajk László a kisebbségi magyarság akkor már három évtizede folyó küzdelmét pusztá létéért, anyanyelvéért, intézményeiért, iskoláiért gonosz szándékú „háborús gyűjtogatásnak” minősítette. Ennyi volt az üzenete számunkra. A brassói lakatosmester, Kurkó Gyárfás — maga is hithű kommunista — bölcsebben és lelkiismeretesebben ítélte meg a kisebbségi létküzdelmet, mint a francia egyetemet járt, nagy intelligenciájú tanár! Pedig Rajkot a „nemzeti kommunisták” csoportjába szokás sorozni, legalábbis utólagosan. Bizonyára azért, mert az „internacionalista” Rákosi küldte a halálba. Vagy Rajk László nem a saját hangján szólott 1948 februárjában Bukarestben? A félelem beszélt belőle, nem az őszinteség? Különös, de az „internacionalista” Rákosi Mátyás soha nem ütött meg ilyen sértő hangot a Kárpát-medence magyar kisebbségeiről.

Bárha kommunista vezetéssel, mégiscsak a nemzet tépte el az egység szálait. Ezzel megszakadt Erdély ezeresztendős magyar történelme is. Az erdélyi magyarság törvényesített árvaságra kárhoztatott, rábiztatott Grozára, még inkább a tényleges hatalmat gyakorló Gheorghiu-Dej kegyeire. Az egész kommunista mozgalom a kisebbségi kérdést az egyes országok „belügyévé” nyilvánította — alighanem a Szovjetunió szándékai szerint —, a magyar kommunisták buzgó engedelmeskedtek ennek a parancsnak, noha éppen a magyar kommunistáknak lett volna okuk és joguk arra, hogy a kisebbségi kérdést — legalább a szocialista táboron belül — „nemzetköziesítsék”. Érvük is lett volna. Sztálin 1945. március 6-án nyilvános garanciákat kért Romániától az erdélyi magyarság jogegyenlőségének biztosítására, és csak ezek után engedélyezte a román közigazgatás bevonulását Észak-Erdélybe, megle-

hetősen önhatalmúlag, két évvel a békekötés előtt. Ha idősebb kommunista ismerőseimnek mondogatom néha — immár fogatlan oroszlanok, hatalomból kiszorultak, többségükben börtönt viselt emberek —, hogy miért nem emlékeztetik a mai Szovjetuniót Sztálin egykori feltételeire (amit a román kommunisták nem tartottak be úgy igazából soha), csak vonják a vállukat, mint saját halálukba belenyugó elítéltek. Próbálnának csak efféle! Fel is köthetnék őket hazaárulásért. Nem azért csukták-e le Balogh Edgárékat, mert „kapcsolatba léptek” egy idegen állam hadseregével? Noha akkor magyar állampolgárok voltak, és e minőségükben a magyar honvédséggel folytattak tárgyalásokat arról, hogy az adja fel harc nélkül Kolozsvárt!

Cserbenhagyott Sztálin, a Szovjetunió, de cserbenhagyott a magyar nemzetet „képviselő” párt is. Ezt a sokszoros cserbenhagyást egy székelynek nehéz megérteni. Marosvásárhelyen, 1957-ben egy székely ember bicskával le akarta szúrni Kádár Jánost, mivel a magyar pártvezető arról szónokolt, hogy Magyarországnak éppen elegendő földje, területe van, nem kívánja senki másét, mármint a Romániáét, de arról már elfelejtett beszélni, hogy mit is kívánna — az erdélyi magyarok számára. „Megölöm, hiszen ez román ügyök!” — kiáltozta állítólag a székely, akinek nyoma veszett örökre. (Éppen Marosvásárhelyen tartózkodtam, szavahihető embertől hallottam az esetet.)

Fordított történelem kezdődött el a negyvenes évek közepétől a nemzet és a „nemzetiség” kapcsolatában. A gyermek vette át a szülő szerepét. A Kacsó Sándor hasonlata szerinti „levágott kar” próbálta megóvni az egész test épségét. Abban az időben gyakran hallhattam pesti barátaimtól, leginkább a kiváló helytörténész-szerkesztőtől, a moldvai csángók eredményes kutatójától, Halász Pétertől, hogy Erdélyben a román elnyomatás ellenére is könnyebb magyarnak lenni, mint az anyaországban.

Erdélyben nagyobb becsben tartottuk — nyilván titokban — a nemzeti hagyományokat, mint a cinizmus füstös tüzetől kiégett anyaországban. Nagyon sokan magunkban építettük fel a saját képünkre formált, teremtett magyar hazát, nemzetet, történelmet és jövőt. Érzelmünk befelé fordultak, a külvilág számára észrevétlenekké váltak, de annál mélyebbre eresztették gyökereiket a családokba, a falvakba és városokba, negyedekbe, vallási, kulturális kisközösségekbe. Bukarest és Budapest egyazon szovjet hűségben nyugodhatott meg a csalóka csöndben. Éppen ezért volt olyan váratlan a tűz fellobbanása, az első szikrától, 1968-ban, az írószövetség kritikai szakosztályának vitája után. Pedig ha a magyar kommunisták nem vetik el már kezdettől a nemzeti egységet és az érte viselt felelősségüket, hanem beleillesztik az országok közötti kapcsolatrendszerbe, akkor a kettős kötődés, kettős felelősség vitája nem váltott volna ki olyan nagy riadalmat Bukarestben. A román párt urai beleszoktak volna a népek, nemzetek természetes jogaiba. Így azonban az addigi budapesti, hivatalos állásponthoz mérve bélyegezhették magyar nacionalizmusnak azt, ami mindegyik nemzeti irodalom elvitathatatlan joga, lényege.

Jómagam a történelem építőköveiből raktam össze a magyar nemzet egységét, családi használatra, túl a Kárpátokon, Bukarestben. Mivel sem a román fővárosban született feleségemnek, sem akkor cseperedő fiamnak nem lehettek fogalmaik, még kevésbé összefüggő képtük a magyar históriáról, esti sétáinkon bevezettük a „házi szemináriumokat”. Lakásunk közel esett a Cotroceni templomhoz, a hajdani zárdához. Kedves utcácskák vannak arrafelé, alig jár rajtuk valaki, az út szélén öreg fák, mögöttük családi villák. Jómódú polgárok, tisztviselők negyede volt, a két világháború közötti időkben kapta meg mai alakját. Ezekbe a házakba, ebbe a nyugtató csendbe és hivalkodó polgári biztonságba „beleépült” a háromszorosára növekedett Románia magyar meg másilyn kisebbségi népeinek keze munkája és többszörös adókból lerótt áldozata. Máris körülfogott a történelem. Példálózhattam, hogy ime, a viharosan fejlődő Bukarest elvette ugyan székely földijeimtől a nemzeti szabadságot, és el akarta venni végképp az anyanyelvüket is, de kétségtelenül munkát adott nekik az építkezéseken, a fővárosba költöztetett aradi meg szatmárnémeti gyárakban, a vasútnál.

A városnegyed, Cotroceni sugallta a történelmi emlékezést, magyar emlékek keresését. Koós Ferenc emlékiratában olvashatni (*Életem és emlékeim*), hogy a múlt század derekán a bukaresti magyarok ide, a Kotroceny-zárda környékére jöttek ki, s az akkori szabad parkban énekelték szülőföldjük népdalait. A nemzethez való ragaszkodás a távolban is, ez tört fel a hajdani magyar iparosokból, szolgákból, urakból, és az a tudat, hogy a mostani csendes negyed magyar búcsújáró hely volt száz évvel ezelőtt, még inkább a nemzet történelméhez igazította gondolataimat... Rögtönzött-előadásokat tartottam Árpádról, a honfoglalásról, Szent Istvánról, Mátyás királyról, Rákóczi Ferencről, Kossuth Lajosról. Mintha mindegyik név, korszak híd volna bukaresti száműzetésünk és a távoli — eszményivé szépiült — nemzet között. Nem annyira a történelmi folytonosságot éreztem fontosnak, mint inkább a lélek és a szív egységét, zaklatott századokon át...

Kolozsvári lakosként, immár tizenöt esztendeje, nincs szükségünk rejtett „magánszeminariumokra”. Fiam magyar középiskolában végzett, magyar társaságokba járt, magyar diáklapot szerkesztett, magunk naponta többször is elmegyünk a Szent Mihály templom előtt, bármikor betérhetek oda, ahol „legalább a kövek a mieink maradtak”. Bukarestben ezzel érveltem volt, meglehetősen indulatosan, Simonka László kollégámnak és barátomnak, mikor faggatott, hogy miért akarok elköltözni Bukarestből, ahol huszonekét esztendőt töltöttem el, mégis csak az ország fővárosa, az erdélyi magyarságnak is központja lett?

— De itt semmi sem az enyém! Egy fa, egy köztér, egy kő. Csupán a sírok a magyar temetőben. Azok is, ki tudja, meddig. Meg az emlékek, Cotroceniben. Kolozsváron az enyéim a templomok kövei, a Fő-tér, a Farkas utca, a Belváros... Fák, táj, a benne rejtőző történelem mind-mind a nemzet sorsáról beszél, a nemzethez kapcsol. Csak érteni kell a szavukat.

Legendő lenne ennyi? Megkísérett később, a kétely. A Szent Mihály templomban gyönyörű freskókat századokig elrejtett, eltakart a puritán túlbuzgóság hajdanán rájuk kent mézrétege. A véletlen szabadította ki őket, csonkultán persze, kényszerű rabságukból, restaurálásakor. Ilyen némákká válhatnak a mi köveink is, ha az emlékezés nem oldja fel hallgatásukat. Bukarestben még azt hittem, hogy Erdélyben minden magyar éppen úgy a történelem lelki otthonában él, mint én, távol szülőföldemtől. Kolozsvárott fájdt meg bennem a tudat, hogy az iskolai történelemoktatás kötelező rendje, a hazugságokat ismételtetző sajtó, köztük magyar lapok tévelygő, félszavú ismeretterjesztése is, a hatalom nacionalista nyomása, az élet hajszája és a fásult közöny a mézrétegeknél jobban belepetheti az élő történelem századait, eltakarhatja a „történelem freskóit”, elszakíthatja a múlt minden értékét azoktól, akikre őseink hagyományozták. A magyar nemzet lelki megtéptetésére Kolozsvárott döbentem igazán.

Kezemben a gyógyítás „receptje”, másként fel sem fakadnak bennem újra a keserű tapasztalatok, nemzeti betegségünk fájdalmai. Vékás Domokos barátom eljuttatta a *Magyar Nemzet* 13-i számát, ebben egész oldalas tanulmány a magyar nemzet egységének felvállalásáról. A szerzők neve az üzenet hitelességéről kezeskedhetik: Szokai Imre és Tabajdi Csaba. A magyar párt külügyi osztályának felelős munkatársai.

Magamban kétszer is elolvastam. A családi felolvasás következett, mint fontos közléseknél szoktam. Ekkor akadt el a hangom. Az izgalomtól.

Mintha személyes győzelmem is lenne az, amit a két politikus józan higgadsággal kifejtett. Az enyém is, mert — mindannyiunké. A tanulmány soraiból a történelem kong fel, miként Reményik Sándor hallotta meg a mélységekben kondaló harang szavát.

Annak a pártnak kellett kimondania, amelynek a nevében a nemzet egységét szétléték. Nem ugyanaz a párt már? Csak a nevében, vagy abban sem teljesen? Az emberek semmiképpen. Szokai Imrét tavaly ismertem meg személyesen. Többször, nagyon őszintén beszélgettünk erdélyi magyar drámánkról. Jól ismerte a tényeket. Kérdéseimet szinte előre kitálalta. Türelmetlen faggatásaimra válaszai nyugodtak voltak, mint vérbeli diplomatához

illik is. De ahogy Reményik a harangszót meghallotta a végtelen mélységekből is, úgy érezhettem meg Szokai szavaiban a testvéri felelősségvállalás gondjait, érveit. „Ifjú török” magyarban és pártmunkásban, aki nem a pártot szolgáltatja a nemzettel, hanem a nemzetet szeretné szolgálni a párt színeiben. Török kaftánban is lehetett valaki hűséges — annak idején — a magyarsághoz, és elárulhatta díszes kokárdával a kabátja hajtókáján. Nem beszélt erről, csak elképzelem, milyen nehéz küzdelemmel járhatott a párton belül elfogadtatni a nemzet egységének eszméjét. Ez a harc régóta „éreződött a levegőben”.

Szokai vitt be Szűrös Mátyáshoz, a külügyek legfőbb pártirányítójához. Közvetlenség, derű, amely még a keserűséget is oldja. Mégsem tréfálkozás. Önbizalom inkább. Még akkor is, ha idegekbe ivódott félelem környékezi. Egy pillanatra engem is megcsapott a történelemnek ez a hidege. Arról beszéltem, szokásom szerint talán eltúlozva, hogy a magyar párt jobban támaszkodhatna a nyugati magyar emigrációra a nemzet szolgálatában. Lám, a románok... Közismert dolgot említettem. Bukarest kiküld egy kalandort Franciaországba. Ott az egyik szélsőjobboldali párt exponense lesz belőle. Román írók, művészek, üzletemberek mindig könnyedén váltak franciákká. Ez a politikus kiad vagy két könyvecskét Ceaușescu ellen. Később kiderül, hogy a füzeteket Bukarestben írták, ugyanazok a tollnokok, akik a diktátorhoz himnuszokat szoktak szerezni. Maga Ceaușescu is tudhatott az „ellene” kiadott könyvecskékről, amelyekkel az immár „francia politikus” — időközben az Európa Tanács képviselője — megszerzi a hiszékeny nyugatiak szemében az ellenzéki hitelet. Akkor pedig következik a lényeg: újabb könyvecske, ezúttal a magyarok ellen, hamisításokkal és rágalmakkal tele. A franciák miért ne hinnének ennek a könyvnek, ha a diktátor ismert „ellenfele” jegyzi?

Szűrös Mátyás megértette célzásomat. Azt felelte, hogy a nyugati magyar emigráció nem vár biztatást, támogatást, magától is megteszi a kötelességét.

Ma sem tudom, hogy ez dicséret volt-e vagy óvatosság? Szűrös mindenesetre gyorsan és tapintatosan lezárta ezt a témát.

Egyik bizalmas barátomnak elmeséltem az epizódot. Neki ez volt a véleménye:

— Hátha Szűrös nem is neked mondta mindezt, hanem a szovjet elvtársaknak?

Meghökkenem:

— A KGB lehallgatná a magyar párt egyik titkárát?

— Leginkább őt, te örök naiv!

Csakugyan az vagyok, javíthatatlan jóhiszemű, pedig vannak tapasztalataim. Fazekas János pártvezető korában Bukarestben csak bömböltetett rádió mellett beszélt őszintén. Vagy erdei kirándulásra hívott el. Nem tagadta: tart a léhallgatástól. A „megbízhatatlan” magyar pártvezetők miért ne tarthatnának? Még Aczél György is. Tavaly őt is felkerestem. Először életemben. Előzménye: a *Boltívek teherbírásának* letiltása, a könyvem ellen kiadott román nyelvű, rágalmazó brosúra, ama bukaresti tollnoki had terméke, amelyik a „francia” politikusnak is szállította a kéziratot, amelyik romániai magyar vezetők Magyarország címére küldött „tiltakozásait” fogalmazza. Fel kell idéznem megint a magam kálváriáját, a nemzet egységének körébe tartozik, hogy elkeseredésemben Aczél Györgyhez fordultam. Előzőleg hiába tiltakoztam a román pártközpontnál, amely irodalmi díjamat önkényesen letiltotta, állásomból kidobattott, írásaimat száműnté a sajtóból, hiába kifincseltem a bukaresti művelődésügyi minisztériumban, amely mindezen parancsokat mint a saját döntéseit hajtotta végre. Úgy gondoltam, hogy a magyar szellemi élet irányítójának — függetlenül a róla alkotott személyes véleményemtől — ismernie kell valós helyzetemet, mielőtt a román buzgólkodók vagy tudatos, esetleg öntudatlan pesti szövetségeseik — sokan vannak! — reám sütik a magyar nacionalizmus bélyegét. Viszonylag gyors választ kaptam. Aczél rokonszenvéről biztosított, és megnyugtatót, hogy így van ez már, az internacionalizmus harcossai mindenkor számíthatnak alantás támadásokra. Ezt nem egészen értettem. Én világosan megírtam, hogy a magyar nemzeti hagyományok, az anyanyelv, az erdélyi magyar iskolák

védelméért verték ki kezemből a tollat. Ezért kerültem feketelistára, miután balkáni fondorlattal eltávolították *A Hét* éléről a szókimondó Huszár Sándor főszerkesztőt és diplomatikus, de határozott helyettesét, Horváth Andort. Hol hát itt és ebben az internacionalizmus? Nincs tévedés a szóhasználatban? Vagy Aczél abból a logikából indul ki: a román nacionalizmus támadásaival szembezállni tulajdonképpen már internacionalizmus-számba megy?

Tavaly őt is felkerestem, illendő megköszönöm a levelét. A Benczúr utcában társadalomkutató intézetet vezetett. Már nem ő volt a magyar szellemi élet — látható — irányítója. Legalább nem tekinthető hízelgésnek a látogatásom nála. Kibírhatatlan nemzeti nyomorunkat panaszoltam. Félrevont az ablakhoz. Halkan beszélt:

— Nézze, nemrégiben jártam Moszkvában. A szovjet elvtársaknak megpróbáltam bemutatni a romániai állapotokat.

— És mit feleltek?

— Semmit.

— Gorbacsov sem?

Nemet intett a fejével. Szomorúan. Talán vádlón is, amiért ennyire tapintatlan vagyok, efféléről kérdezősködöm. Abban a pillanatban úgy éreztem, hogy nem is én vagyok igazán, nyomorult erdélyi kisebbségi író, szárnalmas főglya a huszadik század magyar történelmének...

Ebből a fogságból tör ki most Szokai és Tabajdi tanulmánya. Egyszer már fel kell nőni ehhez a felelősséghez. Ha az idősebbek nyilván képtelenek erre, akkor az „ifjú törököknek”, akiket nem köt annyira szerencsétlen „magyar hűség” Moszkvához. És akik szembe mernek nézni az elkövetkezőkkel.

Mert hamarosan jön megint a román „válasz”. Talán magyar aláírásokkal is. Kiszolgált történéseket, kutatókat, tudósokat, írókat kényszerítenek a Bukarestben kelt „tiltakozások” hitelesítésére. Miként annyiszor tették. És nincs kibúvó. Vajon megérti-e ezt a szörnyű kényszert egyszer majd az utókor?

Ha pedig zúdul, árad a bukaresti „felháborodások” özöne, Budapest állni fogja-e a harcot? Sok minden múlik ezen. Lesznek erdélyi tanácsadók is — ez az igazi csapat —, akik kérélik a Szűrös-csapatot vagy Kádárt magát: né lőjenek olyan repülőgépre, amelyen tűszok ülnek... Ismeri-e elég mélyen a magyar vezetés az efféle román taktikázást? Tréfásan mondtam tavaly, remélem, nem annak fogták fel; „Az ég szerelmére! Önök nem Schmidttel tárgyalnak, hanem balkáni kupecekkel, s még a fordítottja sem igaz annak, amit állítanak vagy ígérnek...” Nem volt kedvem tréfálni. Most még kevésbé. Ha megbicsaklik a magyar bátorság megint, akkor elsöprő román nacionalista roham következik az iskoláink, az anyanyelvünk, talán pusztá magyar létünk ellen is...

Végso pillanat ez, hogy a nemzet és a párt találkozassék a történelemben. Vagy arra, hogy örökre elveszítse egymást. Meg tudják-e értetni az „ifjú törökök” a mélységesen nemzetietlenné nevelt magyar közvéleménnyel, hogy fellépésük, a nemzet egységének kinyilvánítása nem valaminő „nacionalizmus”, hanem a magyar történelem folytonosságának egyetlen biztosítóka? Nem késett-e el az üzenet? Nem annyira a szomszédos népek lelki állapotához képest — ezek mindegyike tisztázta önnön identitását, még ha a románok eleve hamis hipotézist, a dákóromán származást „emelték is” pártprogramba —, hanem a magyar köztételek torzulásaihoz mérten? A pártállamnak — most ez a jelző igen gyakori — ugyanaz az előnye, ami a hátránya: „megbontthatatlan” egységet mutat kifelé. Jó ügy érdekében is fel lehetne használni ezt a nyilván látszólagos, de funkcionáló „egységet”, leszámolva az eddig akár nemzetárulás-számba is vehető nemzetiségi pártpolitikával. Hátha egy egészséges nemzeti lélegzetvétel kitágítja tüdeinket? Hátha az „ifjú törökök” éppen az egészséges nemzeti üzenettel állíthatják maguk mellé az egyébként — szomorúan tapasztaltam — végsőkéig megosztott, önmagával viaskodó mai magyar társadalmat? Nehogy a

gazdasági elégedetlenség, a csődök sorozata, a tehetetlenség és az ezekből támadó társadalmi feszültség elsöpörje a végre felismert és vállalt nemzeti felelősséget. Elvégre ez tovább szaporítja az anyaország ijesztő gondjait. Eötvös, Deák szép eszménye, a nemzeti polgárosodás szolgálatába állított szabadelvűség nem fogja-e gátjának, koloncának érezni az 1945 óta módszeresen eltorzított nemzeti kereteket? Lesz-e egy új Kossuth, aki a dolgok kényszerére folytán, alighanem csak „a pártból” léphet elő? Hiszen ez a közélet egyetlen nevelő iskolája negyven esztendő óta.

Politikai meggyőződésem az ellenzékhez vonz. Erdélyi magyar kiszolgáltatottságom lélekben az új pártpolitika nemzetkonceptiója mellé állít. Ezt a feloldhatatlan dilemmát csak erdélyi ember élheti át és értheti meg! Ez a magunk külön, újabb Trianonja...